

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

Didaktické působení vybraných pomůcek v environmentální výchově

Vypracovala: Kateřina Suchánková
Vedoucí práce: Mgr. Jan Petr, Ph.D.

České Budějovice 2019

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne, 20. 3. 2018

.....

Kateřina Suchánková

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu PhDr. Janu Petrovi, PhD za odborné vedení, za ochotu, čas, cenné rady a připomínky, kterými přispěl k vypracování mé bakalářské práce.

Dále poděkování patří předškolním pedagogům v mateřské škole, kde byla práce realizována.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá různě vybranými didaktickými pomůckami využitými v environmentální výchově, která je nedílnou součástí výchovně-vzdělávacího procesu v mateřské škole.

Teoretická část definuje environmentální výchovu, ukotvení v Rámcovém vzdělávacím programu, metody cíle i rizika. Dále se zabývá výchovou a vzděláváním cílové skupiny, tzn. předškolní období.

Praktická část obsahuje zásobník s činnostmi, které využívají reálné přírodní materiály jako didaktické pomůcky. Činnosti ze zásobníku byly aplikovány na heterogenní skupině dětí ve věku 5-6 let. Vzdělávací nabídka byla pro komplexní rozvoj dětí obohacena o aktivity jiného než environmentálního charakteru, které jsou jen okrajově zmíněny. Některé činnosti jsou doplněny pracovními listy, popř. záznamovými archy.

KLÍČOVÁ SLOVA

Environmentální výchova, didaktické pomůcky, přírodniny

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with selected didactic tools used in environmental education which is an integral part of the educational process in kindergartens.

The theoretical part defines environmental education, its position in the framework educational programme, methods, goals and risks. It also deals with the upbringing and education of the target group, i.e. pre-school children.

The practical part includes a collection of materials with activities which use real natural materials as didactic tools. The activities from the collection were applied to a heterogeneous group of children in the age of 5-6 years. The educational offer was complemented by other activities than only those environment-focused (these are only a part of it) for the sake of complex development of children. Some activities are complemented by worksheets or record sheets.

KEY WORDS

Environmental education, didactic tools, natural substances, kindergarten, (educational) activities, collection of materials

OBSAH

1	ÚVOD	- 8 -
2	LITERÁRNÍ PŘEHLED	- 9 -
2.1	PŘEDŠKOLNÍ OBDOBÍ	- 9 -
2.1.1	Předškolní období	- 9 -
2.1.2	Systém předškolního vzdělávání a jeho organizace	- 9 -
2.2	PŘEDŠKOLNÍ VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ	- 11 -
2.2.1	Mateřská škola	- 12 -
2.2.2	Osobnost pedagoga v mateřské škole	- 12 -
2.3	STĚŽEJNÍ DOKUMENTY PRO PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	- 15 -
2.3.1	Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělávání v ČR	- 15 -
2.3.2	RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání	- 15 -
2.3.3	ŠVP – Školní vzdělávací program	- 15 -
2.3.4	TVP – Třídní vzdělávací program	- 16 -
2.3.5	Evaluace	- 16 -
2.4	ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA	- 17 -
2.4.1	Historie vytváření vztahu k přírodě	- 17 -
2.4.2	Objasnění pojmu environmentální výchova	- 17 -
2.4.3	Provázanost environmentální výchovy s RVP PV	- 17 -
2.4.4	Environmentální výchova v mateřské škole	- 18 -
2.4.5	Metody	- 18 -
2.4.6	Cíle	- 20 -
2.4.7	Rizika	- 21 -
3	METODIKA	- 22 -
4	VÝSLEDKY	- 23 -
5	ZÁSOBNÍK ČINNOSTÍ S VYUŽITÍM REÁLNÝCH PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ JAKO DIDAKTICKÝCH POMŮCEK	- 24 -
5.1	JARO	- 24 -
5.1.1	Aktivita č. 1: Velikonoční osení	- 24 -
5.1.2	Aktivita č. 2: Potřeba vody (rostliny)	- 26 -
5.1.3	Aktivita č. 3: „Dýchání“ listu rostliny ve vodě	- 28 -
5.1.4	Aktivita č. 4: Probouzení pupenů dřevin	- 29 -
5.1.5	Aktivita č. 5: Pozorování zvířat	- 31 -
5.2	LÉTO	- 33 -

5.2.1	Aktivita č. 6: Příprava „terária“ pro žížaly.....	- 33 -
5.2.2	Aktivita č. 7: Práce lesníků/hospodářů lesa.....	- 35 -
5.2.3	Aktivita č. 8: Ovoce – analýza, syntéza, ochutnávka	- 37 -
5.2.4	Aktivita č. 9: Zelenina – analýza, syntéza, ochutnávka.....	- 39 -
5.2.5	Aktivita č. 10 – Šišky (vlhkoměr)	- 42 -
5.3	PODZIM	- 44 -
5.3.1	Aktivita č. 11: Postup zbarvení listů.....	- 44 -
5.3.2	Aktivita č. 12: Recyklace – všestranné využití přírodnin, „piškvorky“ ..	- 46 -
5.3.3	Aktivita č. 13: Ptáci – zkoumání a psaní ptačím perem	- 48 -
5.4	ZIMA	- 50 -
5.4.1	Aktivita č. 14: Přítomnost vody, vzduchu a nečistot ve sněhu.....	- 50 -
5.4.2	Aktivita č. 15: Zkoumání hadí kůže	- 52 -
5.4.3	Aktivita č. 16: Výroba hliněné destičky.....	- 54 -
6	DISKUZE	- 56 -
7	ZÁVĚR	- 57 -
8	LITERATURA	- 58 -

1 ÚVOD

Zaměření bakalářské práce environmentální tematikou jsem si vybrala z důvodu svého dobrého vztahu k přírodě a také podezření, že děti málo přicházejí do styku s reálnými přírodními materiály a obecně přírodou v jakékoli podobě.

S budováním kladného vztahu k přírodě je třeba začít co nejdříve, přičemž je velice důležité, aby měly děti správný vzor. V mateřských školách je pro to klíčová osobnost pedagoga, která se promítá do přístupu k přírodě. Předškolní děti jsou přirozeně zvědavé, což napomáhá při zkoumání a pozorování přírody. Pro děti jsou největším přínosem situace, při kterých mají možnost si na něco sáhnout, vyzkoušet a zažít. Atraktivní jsou pro ně také experimenty, které dětem pomáhají chápat některé zákonitosti přírody.

Už od malička jsem trávila většinu času obklopena přírodou a všemi možnými přírodními materiály, které jsem si obvykle odnášela domů a tam je dále zkoumala, tvořila z nich atd. Doteď mi zůstal kladný vztah k přírodě, kdy se v každé situaci a na každém místě snažím najít a užít si alespoň „kousek přírody“.

Bakalářská práce se zabývá environmentální oblastí v předškolním vzdělávání. Pracuje v souladu se všemi stěžejními dokumenty předškolního vzdělávání. Klíčovým považuje přístup pedagoga k přírodě, jelikož děti předškolního věku se učí převážně nápodobou, a proto je pedagogův vzor stěžejním.

Součástí bakalářské práce je zásobník, který obsahuje 16 činností environmentálního charakteru pro předškolní vzdělávání. Aktivity v zásobníku jsou rozděleny do čtyř skupin dle ročních období, ve kterých byly vykonávány. Jednotlivé činnosti jsou doplněny vedlejšími aktivitami pro komplexní rozvoj dětí v daném tématu.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je zjistit, jak na děti působí různé vybrané didaktické pomůcky v environmentální výchově v mateřské škole. Vedlejším cílem je rozvíjet vztah k přírodě, zároveň rozvíjet poznatky o životě v přírodě a vnímat rozmanitost přírody. Vzdělávací nabídka environmentálního charakteru bude tvořena s ohledem na ostatní výchovné a vzdělávací cíle předškolního vzdělávání.

2 LITERÁRNÍ PŘEHLED

2.1 PŘEDŠKOLNÍ OBDOBÍ

2.1.1 Předškolní období

Období předškolního věku trvá přibližně od 3 do 6 let. Toto období můžeme vyčlenit na dvě rozmezí, která jsou determinována novým sociálním začleněním dítěte. Na začátku, tedy kolem třetího roku dítěte, je to vstup do mateřské školy. A na konci, po dovršení šestého roku, se jedná o nástup do základní školy.

Ve věkovém rozmezí od 3 do 6 let se mění tělesná konstituce dítěte. Charakteristická baculatost z předchozího vývojového období se mění ve vytáhlost, štíhlost. V průběhu tohoto procesu vznikají neúměrnosti mezi růstem hlavy, trupu a končetin. Okolo šestého roku dítěte dochází k osifikaci zápěstních kůstek, což je stěžejním faktorem pro rozvoj jemné motoriky (Čížková, 2005).

Charakteristickým znakem tohoto období je uvolnění vázanosti na rodinu a rozvoj aktivit, díky kterým se dítě uplatní a prosadí ve vrstevnické skupině. K tomu dítěti napomáhá osvojení norem běžného chování, přijatelná úroveň komunikace a znalost obsahu rolí.

Dětské myšlení je v tomto období stále egocentrické a prelogické. Překonání této skutečnosti je jedním z významných vývojových mezníků předškolního období a předpokladem k nástupu do základní školy (Vágnerová, 1999).

Děti, které se pravidelně setkávají v přímém kontaktu s přírodou, jsou lépe připraveny na život a jsou méně agresivní než děti, kterým chybí kontakt s přírodou. (Louv, 2008).

2.1.2 Systém předškolního vzdělávání a jeho organizace

„Zákonem č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školským zákonem) se předškolní vzdělávání stává legitimní součástí systému vzdělávání.“

Předškolní vzdělávání je počátečním stupněm veřejného vzdělávání, které je řízeno a organizováno dle požadavků a pokynů Ministerstva mládeže a tělovýchovy.

Institucí pro předškolní vzdělávání jsou mateřské školy. Pro děti s odkladem školní docházky mohou být zřízeny přípravné třídy při základních školách (Smolíková et. al., 2018).

Již první roky života mají klíčový význam pro utváření osobnosti dítěte. V tomto období dochází k rozvoji psychických a fyzických předpokladů i sociálních postojů dětí. V první řadě jsou za vzdělávání a výchovu zodpovědní rodiče, jakožto „první učitelé“. K odbornému vedení dětí dochází až v institucionálním předškolním vzdělávání, kde pedagogové cíleně vytváří vhodné podmínky pro jejich vzdělávání a všeobecný rozvoj (Kotásek a kol., 2001).

2.2 PŘEDŠKOLNÍ VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ

Výchova se vymezuje různě. Obecně se však považuje za proces záměrného a cílevědomého působení na jedince. Cílem celého procesu je dosažení pozitivních změn ve vývoji člověka (Máchal, 2000).

Tento proces zajišťuje ve společnosti zachování a předávání „duchovního majetku“ z generace na generaci (Průcha, 2009).

Jedná se o vzorce norem běžného chování, komunikačních rituálů, hygienických návyků apod., které se dítě učí v rodině již od nejranějšího věku.

Pedagogové tento proces nazývají jako „utváření“ nebo „formování“ osobnosti. Rozlišují výchovu na několik druhů, např.: mravní, rozumová, tělesná a jiné. Osobnost bývá utvářena/formována procesem učení vědomě (výchova a vzdělávání ve škole) i nevědomě (výchova a vzdělávání v rodině) (Průcha, 2009).

Vzdělávání je procesem, kterým jedinec nabývá vzdělání (Máchal, 2000).

Je to proces, organizovaného a záměrného osvojování poznatků, postojů a dovedností. Je typicky realizován ve školním prostředí, prostřednictvím školního vyučování (Průcha, 2009).

V pedagogice se často užívá spojení výchova a vzdělávání. Obecně se přijímá, že tyto jevy spolu úzce souvisí, ale i přes to rozeznáváme rozdíly mezi těmito pojmy. Vzdělávání totiž představuje cosi specifického, co se s pojmem výchova nekryje. Je tomu tak i v jiných jazycích, že rozlišují tyto dva pojmy – např.: „Erziehung“ (výchova) a „Bildung“ (vzdělávání) (Průcha, 2009).

Avšak v teorii lze výchovu a vzdělávání oddělit, v praxi je to nemyslitelné. Z této skutečnosti se vyvozuje termín „výchovně-vzdělávací proces“, který vyjadřuje propojenost těchto jevů (Průcha, 2009).

2.2.1 Mateřská škola

Průcha a kolektiv (2001) definují mateřskou školu jako školskou instituci, která postupně navazuje na výchovu dětí v rodině. Spolu s rodinou mateřská škola zajišťuje všestrannou péči o dítě.

Mateřskou školu navštěvují zpravidla děti ve věku od 3 do 6 let, nejdříve však pro děti od 2 let (Zákon 561/2004). S výjimkou se setkáváme u dětí s odkladem školní docházky, které mohou docházet do mateřské školy do svých 7 let. Poslední rok mateřské školy se začlenil do povinné školní docházky (Smolíková, et. al., 2018).

Mateřská škola je sekundárním socializačním zařízením, kam dítě přichází. Zde rozšiřují své poznatky a zkušenosti získané v rodině, které jsou potřebné k jeho tělesnému, duševnímu, mravnímu a sociálnímu rozvoji (Jeřábková, 1993).

Horká a Syslová (2011) poznamenávají, že dobré poznání dítěte a přiměřenou podporu jeho rozvoje potřebuje každá učitelka poznatky z prostředí, které dítě ovlivňuje a utváří – rodinné prostředí.

V Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (Smolíková, 2018) je zdůrazněna spoluúčast rodiny a mateřské školy na výchově i vzdělávání dítěte předškolního věku. Spolupráce by měla být založena na vzájemné důvěře, vstřícnosti, porozumění a ochotě spolupracovat s druhou stranou. Rozumí se tím také respekt soukromí, zájmů a potřeb všech stran – rodina, pedagog, dítě. Důležitou složkou spolupráce je oboustranná informovanost a spolupodílení se na plánování, realizaci dění v mateřské škole.

Lažová (2013) poukazuje na to, že rodiče na společně pořádaných akcích více pochopí chod mateřské školy. Škola by v těchto případech měla vyzvat rodiče, aby se připojili k přípravě či realizaci a stali se tak alespoň částečnými tvůrci akce, které se účastní. Pokud dítě bude přihlížet vzájemné komunikaci, lépe se do školy adaptuje a s pýchou se s rodiči bude chlubit. Zároveň pozitivní vztahy mezi rodiči a pedagogy nabádají dítě k vytvoření stejného vztahu.

2.2.2 Osobnost pedagoga v mateřské škole

Z hlediska psychologického můžeme osobnost definovat dvěma způsoby. V jednom případě mluvíme o jednotce chování a prožívání. Z druhé strany osobnost lze chápat jako souhrn vrozených a získaných dispozic. Tím se každý člověk podobá ostatním členům společenství, ale zároveň se od nich i odlišuje a je něčím jedinečný. Osobnost se neustále vyvíjí během celého života (Hartl, 2004).

Za pedagoga můžeme označit učitele v různých typech a stupních škol (Průcha, 2001). Definujeme ho jako jednoho ze základních činitelů výchovně-vzdělávacího procesu, tedy jako osobu, která je pověřena institucí či jednotlivcem tento proces řídit a organizovat ho na profesionální úrovni a působit na ostatní tak, aby bylo dosaženo předem stanovených žádoucích cílů (Vorlíček, 2000).

Pedagog nepůsobí pouze jako zprostředkovatel návyků, dovedností a vědomostí, ale řídí také činnosti žáků. Podílí se na výchově a rozvoji jejich osobnosti. Náplní jeho práce je tedy péče o tělesný, mravní, rozumový, citový a volní rozvoj dítěte. (Kantorová, 2008)

Učitel mateřské školy provádí vzdělávací a výchovnou činnost v předškolním vzdělávání (Syslová, 2013).

Rozsah přímé vyučovací, výchovné, speciálně pedagogické, pedagogicko-psychologické činnosti a přípravy na ni stanovuje nařízení vlády č.75/2005 (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy).

Pedagogem v mateřské škole bývají většinou ženy. V tomto stupni vzdělávání na děti působí mnohem silněji než na dalších stupních vzdělávání. I přes to jsou učitelky v mateřské škole vnímány veřejností spíše jako matky než profesionálky (Syslová, 2013).

V případě, že se pedagog v mateřské škole rozhodne realizovat environmentální výchovu, je důležité, aby byla smysluplná a vycházela z nejnovějších poznatků. Pedagog tedy i v tomto směru musí splňovat řadu předpokladů. Nejen že by měl být řádně kvalifikován, ale očekává se také, že se bude dále vzdělávat v tomto oboru, v rámci akreditovaných kurzů či samostudiem – dostupné literární zdroje, návštěva odborných workshopů, seminářů a konferencí.

Při přípravě programů environmentální výchovy má učitel či učitelka respektovat aktuální znalost z oboru, poskytovat dětem pravdivé a nezavádějící informace, které dokáže přizpůsobit věku a možnostem dětí. Nestydí se přiznat případnou neznalost, kterou vyváží dovedností vyhledat potřebné informace.

S dětmi by se měl pedagog při činnostech zaměřovat na prožitek, respektovat individualitu žáků, také se zapojovat do společné práce celé třídy (Kroufek, Kroufková, 2015).

Přístup k dětem by měl být založen na zásadě responsibility. *„Responsibilita je vnímání a respektování potřeb dítěte a přizpůsobení pedagogického působení těmto potřebám. Rodič, pedagog nebo vychovatel se vcítí do potřeb dítěte a naplňuje je.*

Většina (funkčních) pedagogických metod vznikla na tomto principu (a pak byly aplikovány na další osoby s podobným typem osobnosti či postižení).“ (Jančaříková, 2010).

2.3 STĚŽEJNÍ DOKUMENTY PRO PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

2.3.1 Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělávání v ČR

Národní program rozvoje vzdělávání je Bílá kniha. Zde jsou formulovány vládní strategie v oblasti vzdělávání. Stanovují se zde základní cíle pro celý systém školní vzdělávací soustavy. Cíle jsou odvozeny od individuálních a společenských potřeb. Jedná se o otevřený dokument, který může být v budoucnu dále kriticky zkoumán a hodnocen (Průcha, Koťátková, 2013). V souladu s Národním programem rozvoje vzdělávání České republiky a školským zákonem připravilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR pro všechny typy škol obsahové dokumenty, které mají úroveň státní (RVP) a školní (ŠVP) (Opravitová, 2016).

2.3.2 RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program s platností školského zákona č. 561/2004Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání je dokument směrodatný i pro pedagogy v předškolním vzdělávání. Jedná se tedy o vzdělávací program státní úrovně (Smolíková a kol., 2004). Tento program vymezuje povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání. Je závazný pro tvorbu školních i třídních vzdělávacích programů, které z něho vycházejí. Jeho obsah se skládá z pěti vzdělávacích oblastí (biologická, psychologická, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální), které jsou uvedeny pod názvy: „Dítě a jeho tělo“, „Dítě a jeho psychika“, „Dítě a ten druhý“, „Dítě a společnost“, „Dítě a svět“. Všechny vzdělávací oblasti by se měly vzájemně prolínat. RVP PV stanovuje Dílčí vzdělávací cíle, Vzdělávací nabídku, Očekávané výstupy a upozorňuje i na Rizika, která mohou ohrozit pedagogické snažení (Jančaříková, 2010).

2.3.3 ŠVP – Školní vzdělávací program

Školní vzdělávací program je vzdělávací program školní úrovně a je veřejným dokumentem. Proto musí být umístěn na přístupném místě, aby rodiče i veřejnost měli možnost si ho přečíst. Každá mateřská škola musí mít vypracován vlastní ŠVP. Vychází z RVP PV a za jeho tvorbu odpovídá ředitel školy. Odpovídá konkrétní MŠ, podává o ní obraz, o způsobu a formách práce a poskytování vzdělávání. Součástí jsou integrované bloky, které mohou být společné pro všechny třídy nebo se lišit. Bloky jsou ucelené části, které se různě prolínají a navazují na sebe, jejich obsah vychází z nabídky činností a očekávaných výstupů viz. RVP PV (Smolíková a kol., 2004).

2.3.4 TVP – Třídní vzdělávací program

Třídní vzdělávací program, jak už název napovídá, je dokument třídní úrovně. Vytváří ho učitelky pro svoji konkrétní třídu, vychází z ŠVP. TVP je otevřeným plánem pedagoga, který si ho dotváří podle aktuálních podmínek – věkové složení třídy, děti se speciálními vzdělávacími potřebami apod. (Průcha, Koťátková, 2013). TVP obsahuje dokumenty vztahující se k plánování, realizaci a evaluaci vzdělávacích činností konkrétně k jedné třídě mateřské školy (Svobodová, 2010).

2.3.5 Evaluace

Evaluační činnosti pedagogům napomáhají k získávání informací ohledně fungování ŠVP, popřípadě mohou dávat podněty k úpravě a realizaci aktualizací ŠVP. Každá mateřská škola si hodnotí svůj ŠVP ve třech oblastech – podmínky, cíle a záměry. V třídních blocích se hodnotí integrované bloky, děti ve třídě jako celek, ale i jako jednotlivci. Velmi důležitou součástí je sebereflexe pedagoga (Svobodová, 2010).

2.4 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA

2.4.1 Historie vytváření vztahu k přírodě

Na počátku novověku se již začalo rozvíjet soustavné bádání o přírodě. Na konci novověku vznikly přírodní vědy. Kvůli praktickým potřebám se rozšířil zájem o hlubší pozorování přírody. Po soustředěném pozorování se ukázalo, že věda lidem otevírá obzory do nového bohatého světa. Výzkumy dokáží vysvětlit dosud nevysvětlené. Přírodní vědy stále kladou nové překvapivé otázky. Díky otevření této oblasti poznání se přírodní vědy staly nezbytnou součástí lidské kultury.

Lidé byli zvyklí aktivně využívat živou přírodu. Tato schopnost se postupně doplnila o využívání neživé přírody – např. získávání kovů z rud. Problém však nastal ze začátku 20.století, kdy se u populace projevila „démonická žízeň všemohoucnosti“. Tím se myslí počátek bezohledného využívání všech přírodních zdrojů, které se stalo neúnosným. Najednou začalo jednání člověka kvůli jeho chování schylovat k samému pokraji záhuby (Kubišta, 2000).

2.4.2 Objasnění pojmu environmentální výchova

Termín environmentální výchova zavedlo Ministerstvo životního prostředí již na konci devadesátých let minulého století. Odhaluje devastaci a ohrožení života na Zemi, které je zapříčiněné důsledky lidských činností. Na druhou stranu ukazuje řadu způsobů, kterými je možné dosáhnout pozitivních změn v životním prostředí. Výchova má za cíl vést lidi k odpovědnému vztahu k přírodě. Je důležité, aby lidé pochopili její nenahraditelnou cenu pro život všech. Zabývá se též budováním správných hodnot a postojů k péči o přírodu. Součástí by mělo být i omezení, vzdání se něčeho ve prospěch budoucnosti planety (Jančaříková, 2010).

Správné realizování environmentální výchovy zapříčiní dlouhodobé ovlivnění osobnosti. V praxi se EV ukazuje jako přínosná pro samotnou ochranu přírody. Výchova se realizuje především ve školách, ale zabývají se jí i neziskové organizace, úřady vlády a některé státní organizace (Leblová, 2017).

2.4.3 Provázanost environmentální výchovy s RVP PV

Environmentální výchova je obsažena v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. Můžeme tedy environmentální výchovu, mimo jiné, považovat za legislativní povinnost. V RVP PV je definováno pět hlavních vzdělávacích oblastí – biologická „Dítě a jeho tělo“, psychologická „Dítě a jeho psychika“, intrapersonální

„Dítě a ten druhý“, sociálně-kulturní „Dítě a společnost“ a environmentální „Dítě a svět“.

Environmentální činnosti mohou být prováděny v rámci všech zmíněných vzdělávacích oblastí. I přes to, že se všechny vzdělávací oblasti vzájemně prolínají, největší pozornost environmentální výchově věnuje vzdělávací oblast „Dítě a svět“ (Jančaříková, 2010).

V této vzdělávací oblasti pedagog usiluje vytvořit u dítěte základní povědomí o okolním světě a životě v něm, o vlivu lidstva na životní prostředí. Nesoustředí se pouze na nejbližší okolí, ale i na celosvětové problémy. Snaží se vytvořit základ pro otevřený a odpovědný postoj k životnímu prostředí (Smolíková et. al., 2018).

2.4.4 Environmentální výchova v mateřské škole

„Environmentální výchova v mateřské škole má umožnit dětem osobní zkušenost s přírodou, nechat jim ji zažívat všemi smysly“ (Leblová, 2012). Důležité je, aby děti měly možnost přímého kontaktu s přírodou – sáhnout si, zažít. Děti v předškolním věku jsou velmi nadšené, experimentují a poznávají vše nové z role pozorovatele i aktéra. Jsou také obdařeny vysokým stupněm empatie. V tomto věku se teprve utváří žebříček hodnot. Malé děti lze poměrně snadno nadchnout pro dobrou věc, prostřednictvím jich je možné ovlivnit i další osoby, které se nacházejí v jejich blízkém okolí. Další z výhod předškolního věku ve vztahu k environmentální výchově je, že děti si teprve utváří návyky a ty špatné můžeme většinou snadno ovlivnit k lepšímu (Leblová, 2012).

Děti by v interiéru mateřské školy měly být obklopeny co možná nejpestřejším prostředím. Z toho důvodu se doporučuje, místo klasických stavebnic nebo kostek, zahrnout do vybavení třídy také krabice s různými přírodními materiály. Tvorba z přírodnin umožňuje dětem přímý kontakt s přírodou. Při práci s nimi je rozvíjena jemná motorika dítěte. Praktické činnosti s přírodními materiály mohou překonat přehnanou opatrnost ve vztahu k přírodě (Jančaříková, 2010).

2.4.5 Metody

V případě, že chceme, aby děti vnímaly přírodu, je potřeba u nich vzbudit zájem a zvědavost. Důležité jsou prožitky: *„Za prožitkové učení považujeme to učení, při kterém s prožitkem počítáme a zároveň se ho snažíme navodit. Prožitkové učení poskytuje záruku kvalitního předškolního vzdělávání v souvislosti se současným pojetím vzdělávání v mateřské škole.“* (Svobodová, 2010).

2.4.5.1 Pozorování

Děti předškolního věku přirozeně projevují zájem o vše živé, tzv. biofilie. Tento zájem je potřeba dále rozvíjet, protože jinak zaniká nebo se může dokonce proměnit v odpor, tzv. biofobii. Biofilii je vhodné rozvíjet ve všech ohledech, mimo jiné i pro edukační cíle environmentální výchovy. Základem je již zmiňované pozorování ale i nápodoba rodičů, učitelky a dalších dospělých osob.

První vědecký nástroj, který používá už kojeneček v kolébce je pozorování. Je to vlastnost vrozená, můžeme ji dále rozvíjet a dovést k dokonalosti.

Na samotný proces pozorování je potřeba dítěti nechat čas a prostor na pozorování. Naopak dospělý by měl být trpělivý a pozorně naslouchat dítěti. Děti potřebují na svá spontánní pozorování dostávat vhodnou zpětnou vazbu. Bez vhodné zpětné vazby tato schopnost postupně zaniká (Jančaříková, 2010).

2.4.5.2 Experimentování

Některé děti spontánně přechází z pozorování do experimentování. Tento přechod je závislý na podnětnosti okolí, typu osobnosti dítěte atd. Každým experimentem dítě zasahuje do přirozeného stavu věcí. Až dospělí dokáží zhodnotit vyváženost přínosu z experimentu a zásah do přirozeného stavu věcí.

Při volbě objektů k experimentování je důležité kontrolovat tyto aspekty:

- množství modelových organismů
- zastoupení různých druhů živočichů, rostlin a hub
- výběr druhu vycházející ze zájmu dítěte.

Vhodné modelové organismy by po experimentu dítě mělo dobře znát. To znamená, že je dítě pozná za každých okolností a dokáže o nich alespoň krátce pohovořit (Jančaříková, 2010).

2.4.5.3 Interdisciplinární přístup

Tato metoda projektového vyučování je založena na principu procvičení všech vzdělávacích oblastí pomocí jednoho tématu. Projektové vyučování se skládá z integrovaných bloků. „*Integrované bloky propojují vzdělávací obsahy, vztahují se k určitému tématu, k praktickým životním událostem, k určitému produktu apod. a mají podobu tematického celku, projektu či programu*“ (Smolíková a kol., 2004)

2.4.5.4 Ekonarologie

Ekonarologie je teoretická disciplína, která v sobě skrývá dva vědní obory – ekologie a naratologie. Ekologie je zastoupena jako věda zkoumající vztahy mezi organismy a jejich prostředím (Máchal, 2000). Naratologie je odvětvím literární teorie, která se zabývá vyprávěním, typem vypravěčů, druhy vyprávění a příběhy. Úzce spolupracuje s pedagogikou, psychologií a sociologií (Slovník cizích slov, 2005). Pro potřeby environmentální výchovy používáme příběhy z knížek o přírodě, ale také vyprávění vlastních příběhů – autentické zážitky propojené s přírodou (Jančaříková, 2010).

2.4.5.5 Práce

Naše společnost sklouzla do extrému v tom, že děti nemusí pracovat vůbec. Ve většině funkčních rodin se děti podílejí na každodenní práci v domácnosti. Přiměřená práce ve společnosti příbuzenstva je pro děti zdravá a příjemná, poskytuje také příležitosti pro komunikaci. Ne nadarmo zavedli fyzioterapeuti pojem ergoterapie, tedy léčba prací. Umožňuje aktivně trávit čas, udržovat jemnou motoriku i tělesnou kondici a poskytuje jedinci radost z užitečnosti. Inspirace z lesních MŠ: krájení zeleniny dětmi, příprava dřeva na oheň atd. (Jančaříková).

2.4.5.6 Slavnost

Efektivní formou pro realizaci environmentální výchovy jsou oslavy a slavnosti. V průběhu roku je jich několik, je žádoucí dle nich přizpůsobit vzdělávací obsah. Konkrétně se jedná o oslavy narozenin, slavnosti: otvírání studánek a jiné tradiční slavnosti – masopust, Vánoce apod. (Jančaříková, 2010).

2.4.6 Cíle

Environmentální výchovu do vzdělávacích programů začlenili lidé, kteří jsou si vědomi existence celosvětových ekologických problémů a kteří věří, že stojí za to chránit přírodu a bojovat za ni (Jančaříková, 2010).

„Smyslem environmentální výchovy je zřetelný posun sociálních norem ve prospěch udržitelnějších způsobů života.“ (Máchal, 2000).

S celosvětovým nárůstem obyvatel je zapotřebí naučit lidi žít jinak za nezměněných podmínek. Je nutné, aby lidé dobrovolně změnili své chování v prospěch k přírodě. Zároveň musí mít povědomí, proč je důležité, aby se tak chovali (Jančaříková, 2010).

Abychom si vytvořili hodnotný vztah k prostředí, je důležité osvojit si etické principy jednání a chování – uznávat právo organismů na život, odmítat chamtivost, sobectví či lhostejnost. Závazné je také pochopení estetické hodnoty přírody – hodnotit krásu přírody jako celek, vést k úctě k přírodě. Pochopit, že každá složka životního prostředí má svou funkci, díky které je velice hodnotná a v životním prostředí nenahraditelná.

V předškolním vzdělávání sehrává důležitou roli poznávací rovina – učit žáky pozorovat, vnímat všemi smysly, poznávat souvislosti životního prostředí, životní podmínky organismů a jejich adaptaci, závislost všech organismů na různých biotopech, vliv člověka na prostředí, v němž žije (Horká, 1996).

2.4.7 Rizika

Jako při všech ostatních výchovách, tak i v environmentální je třeba dát si pozor na již známá rizika. Můžeme jim tak předcházet. Jako nejznámější rizika zmiňuje Leblová (2012) alergie, otravy, úrazy, jedovaté rostliny/jedovatí živočichové a nevhodné oblečení při realizaci environmentální výchovy venku, v přírodě.

Jančaříková (2010) rozděluje rizika, které jsou nejčastějšími překážkami při environmentální výchově takto:

Nebezpečné prostředí v mateřské škole a jejím okolí. (např.: pěstování jedovatých rostlin)

Nevhodné prostředí – nedostatek pobytu venku. (např.: příliš na krátko sekaný trávník, hračky z plastů a absence třídění odpadů)

Přehnaně úzkostlivá péče o děti. (např.: omezení typu „Neběhej!“, „Nesahej na to!“)

Málo příležitostí pro rozvoj emocionality. (nedostatek kontaktu s krajinnými prvky a živými tvory)

Oddělení skutečnosti. (EV by neměla být realizována „jako“)

Nevhodný výběr zdrojů. (např.: získávání a postupné zafixování mylných informací)

Nepřipravenost nebo nedostačující připravenost pedagoga. (např.: zapojení nekvalitních prvků EV)

Nevhodná realizace metodiky. (např.: špatná péče o chované třídní zvíře)

Nepřiměřená aktivita. (např.: příliš velké množství náročných aktivit)

Nedostatek responsibility. (např.: nerespektování potřeb dítěte)

Neochota okolního personálu v MŠ. (špatný vzor pro děti)

Nedostatek spolupráce. (např.: nepořádání společných akcí MŠ s rodiči)

3 METODIKA

Cílem praktické části bakalářské práce bylo zjistit, jak děti v mateřské škole přijímají různé vybrané didaktické pomůcky v rámci environmentální výchovy. Práce se zaměřila zejména na didaktické působení reálných přírodních objektů. Za tímto účelem byl vytvořen zásobník obsahující činnosti, při kterých byly využívány přírodní materiály v podobě didaktických pomůcek.

Činnosti byly doplněny vedlejšími aktivitami z jiných vzdělávacích oblastí pro komplexní rozvoj dětí v daném tematickém okruhu (pohádky, písničky, omalovánky, pohybové hry, dramatizace, ...). Doplnkové činnosti sloužily též jako motivace pro hlavní environmentální činnost.

Samotnému sestavení zásobníku s činnostmi využívající reálné přírodní materiály předcházelo prostudování dostupné literatury, zabývající se problematikou environmentální výchovy v předškolním věku. Teoretické poznatky se staly oporou při výběru vhodných činností.

Při tvorbě činností byly inspirací náměty z knih, zabývající se environmentální výchovou v mateřské škole a současně zkušeností z vlastní praxe.

Výzkumný vzorek tvořila heterogenní skupina 28 dětí ve věku od 3 do 6 let. Jednalo se o běžnou mateřskou školu bez konkrétního zaměření.

Činnosti v zásobníku jsou rozděleny do čtyř skupin dle ročního období, ve kterém byly realizovány.

Při realizaci aktivit byla využita základní metoda práce v předškolním vzdělávání „prožitkové učení a kooperativní učení hrou“, které je založeno na přímých zážitcích dítěte a vnímání skutečnosti/objektů vícero smysly. Dále bylo využito také situační učení, při kterém se prostřednictvím běžných situací srozumitelně prakticky ukázaly životní souvislosti. V činnostech byly vyváženě zastoupeny spontánní a řízené aktivity.

Vliv reálných přírodních materiálů byl zjišťován pomocí metody pozorování, zapojování a zvědavosti dětí při činnostech.

4 VÝSLEDKY

Celkem bylo navrženo 16 činností, které byly rozděleny do čtyř podoblastí dle ročního období, ve kterém byly realizovány. Aktivity jsou realizovány tak, aby v každé z nich byla dominantou vybraná didaktická pomůcka.

Byla snaha, aby materiál potřebný k činnostem vyhledávaly děti a přišly s ním do kontaktu dříve než při řízené vzdělávací činnosti.

Každá činnost zahrnuje obecný teoretický základ, který je potřeba pro orientaci dětí v daném tématu. Po tom, co jsou dětem předány informace, ve většině případů jsou následně upevněny formou hry. Poté dochází k seznámení dětí s pomůckami a postupem činnosti, dále jen konkrétní činnost.

V zásobníku je představena vzdělávací nabídka formou jednotlivých různorodých aktivit. U každé z nich jsou uvedeny pomůcky a návrh pro postup činností v daném tématu. Nabídka je okrajově obohacena o další aktivity, které sloužily k upevnění teoretických poznatků nebo jako motivace k hlavní environmentální činnosti. Nechybí ani hlavní cíl, který byl na začátku stanoven a výstup dosažený po realizaci činnosti.

Činnosti byly navrženy tak, aby zasahovaly do všech vzdělávacích oblastí stanovených v RVP PV.

K činnostem jsou přiloženy fotografie, které byly pořízeny během realizace těchto činností v mateřské škole.

5 ZÁSOBNÍK ČINNOSTÍ S VYUŽITÍM REÁLNÝCH PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ JAKO DIDAKTICKÝCH POMŮCEK

5.1 JARO

5.1.1 Aktivita č. 1: Velikonoční osení

Obr. 1: Velikonoční osení (zdroj: autorka)

Obr. 2: Výsev Velikonočního osení (zdroj: autorka)

Cíl: Rozvoj pěstitelských dovedností

Výstup: Děti dokáží vysít Velikonoční osení a zvládají péči o něj

Postup:

1. Podrobné pozorování nadrcených zrněk pšenice pomocí lupy
 - a. Obsah zrna
 - b. Způsoby využití zrna – rozhovor
2. Pohybové cvičení „Probouzení semínka“

3. Dramatizace říkadlové hry „Potřebuješ kytičko, vodu, teplo, sluníčko.“
4. Teoretické poznatky (jak zasadit rostlinu, co potřebuje k růstu, ...)
5. Sledování trávy na školní zahradě:
 - a. Povšimnutí dvou částí – podzemní (svazčité kořeny) a nadzemní (listy).
 - b. Sledování barvy – zelená (příznivé podmínky), hnědá (příliš chladno nebo sucho)
6. Výsev osení
7. Pozorování klíčení, růstu (tvoření dekorace do misek)
8. Zdobení Velikonočního osení dekorací (zajíčci na špejlích)

Pomůcky: plastová miska pro každé dítě
 zemina
 zrna pšenice
 voda v rozprašovači

Organizace: Děti rozsadíme k pracovním stolům. Na každý stůl připravit plastové misky (dle počtu dětí), odpovídající množství zeminy, zrna pšenice a rozprašovač s vodou. Vysvětlit a ukázat dětem postup. Dále děti pracují samostatně, popřípadě s dopomocí učitelky. Děti mají za úkol si brát tolik zeminy a zrní, aby zbylo na každého u stolu. Musí se dělit také o rozprašovač, který je na každém stole jen jeden.

Popis činnosti: Do misky na dno dát cca 1/3 zeminy, mírně přitlačit a navlhčit vodou v rozprašovači. Zeminu hustě posypat obilkami pšenice (viz obr. 2). Semínka by neměla být ve vrstvách, aby si vzájemně nebránily v klíčení a růstu. Zасыpat přibližně 2 cm silnou vrstvou zeminy a navlhčit vodou z rozprašovače. Výsev je hotový. Vystavit na slunné a teplé místo a udržovat ve stálé vlhkosti (viz obr. 1). Pozorovat průběh růstu osení.

5.1.2 Aktivita č. 2: Potřeba vody (rostliny)

Obr. 3: Nasávání vody (zdroj: autorka)

Obr. 4: Vkládání listů do obarvené vody (zdroj: autorka)

Cíl: Vytváření elementárního povědomí o životě rostlin

Výstup: Děti mají povědomí o základních potřebách rostlin a způsobu přijímání vody rostlinami

Postup:

1. Motivace: „Pohádka o kapičce vody“
2. Teoretické poznatky – životní potřeby (konkrétně příjem tekutin), vycházení z dětských zkušeností a již zažitých poznatků
3. Příprava
4. Ukázka čínského zelí, pozorování „cestiček“, kudy povede voda
5. Zkouška pití brčkem

Pomůcky: čínské zelí

více druhů potravinářského barviva
pět plastových kelímků (0,5 l)
voda (cca 1,5 l)
pět lžic

Organizace: Připravit na stůl potřebný materiál. Umístit děti do půlkruhu naproti stolu (mimo koberec pro zamezení políť). Postupně děti vyzývat k provedení různých úkonů (viz obr. 4). Začít rozléváním vody do kelímků, rozsypat do kelímků potravinářské barvivo, zamíchat lžicí a umístit jednotlivé listy čínského zelí (viz obr. 3).

Popis činnosti: Umístit všechny potřebné pomůcky na stůl. Rozlít vodu do kelímků. Do každého kelímku nasypat jiné barvivo a lžicí rozmíchat. Z čínského zelí uvolnit pět listů a rozmístit je do kelímků. Pozorovat, jak budou listy zelí nasávat vodu a barvit se podle toho, v jakém barvivu jsou umíštěny. Zaznamenávat postup zbarvení.

5.1.3 Aktivita č. 3: „Dýchání“ listu rostliny ve vodě

Obr. 5: Tvořící se vzduchové bubliny na listu pod vodou (zdroj: autorka)

Cíl: Vytváření elementárního povědomí o životě rostlin

Výstup: Děti mají povědomí o potřebách rostlin, konkrétně dýchání

Postup:

1. Teoretické poznatky o fotosyntéze
2. Sledování rostlin za přirozených podmínek
3. Ponoření listu do vody a pozorování reakce na okolí, v němž se nachází

Pomůcky: skleněná miska (0,25 l) pro každé dítě

voda (cca 3 l)

list libovolné rostliny a drobný kamínek pro každé dítě

Organizace: Děti jsou rozsazeny u stolů. Misky s vodou jsou umístěny na jídelním vozíku. Děti si postupně po stolech chodí pro misky s vodou. Nakonec jsou dětem rozdány libovolné listy, které mají za úkol umístit do misky s vodou tak, aby byl úplně ponořený. V případě, že se neponoří list celý, vložit na něj drobný kamínek. Umístit misky na slunné místo. Nechat pár hodin „pracovat“. Po procházce a po obědě s dětmi zkontrolovat lístky. Pozorování reakcí na podmínky, ve kterých se nachází.

Popis činnosti: Do skleněné misky nalít $\frac{1}{2}$ vody a do ní umístit libovolný list. List zajistit pod vodou kamínkem. Po dvou hodinách pozorovat reakce listu na umístění do vody. (viz Obr. 5.) Po povšimnutí bublinek dětmi, učitelka odůvodní tuto reakci („Při fotosyntéze listy mění sluneční záření na energii. Když listy vytváří tuto energii, potřebují vyloučit látky, které už nepotřebují. Vylučují vodu a kyslík, tento proces se nazývá vypařování. Když je list ponořený ve vod, můžeme vylučování kyslíku pozorovat jako bublinky.“)

5.1.4 Aktivita č. 4: Probouzení pupenů dřevin

Obr. 6: Dub letní – větvíčka s pupeny, list (zdroj: autorka)

Obr. 7: Bříza bělokorá: větvíčka s pupeny, list (zdroj: autorka)

Cíl: Prohloubit vědomosti a zkušenosti spojené s jarem

Výstup: Děti mají povědomí o znacích jara (oteplení, kvetení rostlin, rození mláďat), získaly praktické zkušenosti (pozorování přírodních jevů, zacházení s přírodninou)

Postup:

1. Komunikativní kruh „Co je jaro?“
2. Pohybová hra s doprovodem písně „Na jaře“
3. Vycházka do okolí, pozorování rostlin (pupeny na větvích stromů)
4. Uříznutí větvíček (identifikace dle listu), odnos do MŠ
5. Dlouhodobé pozorování pupenů

Pomůcky: zahradní nůžky

(kvetoucí stromy v okolí)

menší váza

lupa

Organizace: Na vycházce – dětem dát za úkol najít krásné větvičky s pupeny, poté hlasovat o jedné, kterou uříznout a vzít s sebou do třídy (viz Obr. 7,8). Ve třídě – sejít se na koberci v kruhu a doprostřed umístit větvíčku. Od dětí zjistit, jak se o ni postarat (dát do vázy s vodou). Dále průběžně pozorovat změny.

Popis činnosti:

- a) Na vycházku připravit zahradní nůžky. Vyhlédnout s dětmi vhodnou větvíčku s pupeny na pozorování a uříznout ji. Donést do MŠ, kde ji budeme dále pozorovat.
- b) Umístit uříznutou větvíčku do vázy a pozorovat změny.

5.1.5 Aktivita č. 5: Pozorování zvířat

Obr. 8: Vycházka k farmě, výběh pro ovce (zdroj: autorka)

Obr. 9: Kozy na pozemku u farmy (zdroj: autorka)

Cíl: Rozvoj elementárních poznatků o životě domácích zvířat

Výstup: Děti poznají domácí zvíře od divokého, rozliší druh zvířete (ovce, koza) a zda se jedná o dospělého jedince či mládě

Postup:

1. Teoretické poznatky o jaru v živočišné říši – rození mláďat (domácí zvířata – ovce, kozy, krávy, koně, slepice)
2. Píseň s dramatizací „Starý farmář farmu měl“
3. Rozlišení a pojmenování mláďat a dospělých jedinců (př.: kozel, koza, kůzle)
4. Vycházka na nedalekou farmu (pozorování zvířat v jejich přirozeném prostředí, pojmenovávání zvířat)

Pomůcky: žádné

Organizace: Ve třídě – komunitní kruh – teoretické poznatky o zvířatech, seznámení dětí s plánem (cesta na farmu). Venku – uspořádaná skupina kolem výběhů zvířat.

Popis činnosti: Pozorování zvířat u jejich výběhu (viz Obr. 8). Sledování příjmu potravy, tekutin, vztahy mezi zvířaty, ... (viz Obr. 9) Doprovázet pozorování zvířat otázkami: Proč to kozel udělal? Kam kůzle asi běží? Co hledá telátko pod krávou?

5.2 LÉTO

5.2.1 Aktivita č. 6: Příprava „terária“ pro žížaly

Obr. 10: Uspořádání vrstev v teráriu, život žížal (zdroj: autorka)

Cíl: seznámení s životem zvířat pod zemí, péče o živočicha

Výstup: Děti rozeznají zvířata, která se stahují pod zem do svých nor; dokáží zajistit životní podmínky žížale obecné a pečovat o ni (vlhčení zeminy, přidávání suchého listí – potravu)

Postup:

1. Poskytnout dětem teoretické poznatky o zahradě/poli, konkrétně živočichové stahující se do nor pod zemí. Vycházet z vlastních zkušeností dětí a jimi zažitých informací.
2. Rozcvička „Chytila jsem na pasece žížalu“
3. Zadat dětem úkol – nasbírat na procházce přírodniny (*zemina, písek, suché listí či tráva, štěrk či drobné kamínky, žížaly*)
4. Vycházka na pole, hledání živé i neživé přírody, přirozené pozorování.
5. Shromažďování přírodních materiálů do pytlíčků a krabiček.
6. Výroba domečku pro žížaly
7. Pozorování životních podmínek žížaly obecné + pravidelná péče (vlhčení půdy)

Pomůcky: velká zavařovací sklenice s víkem (3 l)

štěrk, drobné kamínky

písek

zemina

voda

suché listí nebo tráva

žížaly

alobal

velký igelit (cca 3x3m)

Organizace: Do volného prostoru ve třídě rozložit igelit. Na igelit postavit všechny potřebné pomůcky. Usadit děti do kruhu kolem pomůcek, aby byly pro všechny dobře přístupné (velká zavařovací sklenice je ve středu všech pomůcek). Vysvětlit postup, popř. ukázat ilustrační obrázek. Zapojit postupně všechny děti do aktivity. Vyslat první dítě k hromádce se štěrkem pro nabrání do hrsti, umístění štěrku do sklenice a následné usazení zpět na místo. Takto postupovat, dokud nebude sklenice naplněna a připravena k umístění žížal.

Popis činnosti: Připravit všechny potřebné pomůcky. Velkou sklenici umístit i s ostatními pomůckami na igelit. Pro lepší dosah na přírodniny, umístit sklenici doprostřed. Začít vrstvou štěrku pro zadržení přebytečné vody. Pokračovat navlhčením zeminy, střídáním vrstev zeminy a písku (půda musí zůstat vlhká). Skončit cca 10 cm pod okrajem. Na vrch nasypat suché listí nebo trávu. Umístit do sklenice žížaly. Proděravět víko sklenice pro přísun vzduchu a zavřít sklenici (viz Obr. 10). Kolem dokola sklenici obtočit alobalem pro zamezení přístupu světla. Žížaly mají zprostředkovanou potravu pomocí suchého listí a zbytků rostlin v zemině. Pravidelně sledovat, jak žížaly tvoří tunely, odůvodnění prospěšnosti žížal (provzdušní zem a lépe jí proniká voda, potravu opouští jejich tělo ve formě „hnojiva“).

5.2.2 Aktivita č. 7: Práce lesníků/hospodářů lesa

Obr. 11: Poškození dřevin kůrovcem (zdroj: autorka)

Obr. 12, 13: Sledování práce lesníků/hospodářů lesa (zdroj: autorka)

Obr. 14: Napadení kůry lýkožroutem (zdroj: autorka)

Cíl: Rozvoj elementárních poznatků vztahujících se k práci lesníků/hospodářů a význam lýkožroutů

Výstup: Děti chápou význam práce lesníků/hospodářů lesa a mají povědomí o lýkožroutech (škůdcích) působících v přilehlém lese

Postup:

V blízké vzdálenosti od MŠ byl les postihnut kůrovcem a musel být částečně vymýcen, přírodní „odpad“ spálen.

1. Teoretický úvod o práci lesníků/hospodářů lesa a lýkožroutech (vysvětlení pojmu, ukázka lýkožrouta smrkového a cestiček, které po něm zůstali pod kůrou stromů – viz Obr. 14)
2. Příběh z knihy „Dědeček lesník vypráví dětem“
3. Pohybová hra „Lýkožrouti“
4. Vycházka k lesu

Pomůcky: (les zasažený kůrovcem, kůra napadená lýkožrouty)

Organizace: Ve třídě – uspořádání komunitního kruhu pro předání teoretických poznatků. Venku, u lesa – půlkruh otevřený směrem k poškozenému lesu.

Popis činnosti: Ve třídě předat dětem teoretické poznatky o práci lesníků/hospodářů lesa a lýkožroutech (vycházet z již dětmi osvojených informací). U lesa hledat stopy po kůrovci (viz Obr. – pouze ve vyznačeném prostoru kvůli bezpečnosti! Sledovat práci lesníků – kácení, odvážení, pálení, ... (viz Obr. 13)

5.2.3 Aktivita č. 8: Ovoce – analýza, syntéza, ochutnávka

Obr. 15: Ovoce – analýza (zdroj: autorka)

Obr. 16: Ochutnávka ovoce se zavázanýma očima (zdroj: autorka)

Cíl: Rozvoj poznatků o ovocných stromech a jejich plodech

Výstup: Dítě má povědomí o různých druzích ovocných stromů a jejich plodů; má poznatky o kvetení, plození a sklizení ovocných stromů; určí jedlé části ovoce; rozezná druhy ovoce pomocí smyslového vnímání (chuť)

Postup:

1. Komunitní kruh (shromažďování teoretických poznatků + obrazový materiál)
 - a. Asociační kruh – posílání košíku s ovocem; postupné odkrývání šátku

- b. Kde roste ovoce? Kdy kvetou stromy? Kdy plodí ovocné stromy? Jak a kdo sklízí ovoce?
 - c. Co potřebuje strom, aby mohl růst a plodit ovoce?
 - d. Jaké druhy ovoce rostou u nás? Znáte nějaké jiné ovoce? – exotické (supermarkety)
 - e. Části ovoce, např.: jablíčko – jádřínek – dužina – slupka – stopka, ...
2. Ukázka několika druhů ovoce (jablka, hrušky, pomeranče, ...)
 - a. Ukážeme si části ovoce a pojmenujeme (slupka, jádérka, ...), řekneme si, které části jsou k jídlu
 3. Ochutnávka ovoce
 - a. Šátkem zavázat oči, vložit dítěti do úst kousek ovoce a čekat, až podle chuti rozezná. Nenutit děti do činnosti, mohou ochutnat i bez šátku přes oči.
 - b. Pozor na alergie!

Pomůcky: proutěný košík
 ovoce – jablko, hruška, švestka, pomeranč, třešeň
 (od každého druhu alespoň tři kusy)
 podložka na krájení
 nůž, škrabka
 tácek nebo talířek na nakrájené ovoce
 šátek na zavázání očí

Organizace: Uspořádat do komunitního kruhu pro dobrou viditelnost a možnost interakce. Při ochutnávce posadit dotyčného na židli.

Popis činnosti: Do středu komunitního kruhu umístit proutěný košík s ovocem, které je překryté šátkem. Ptát se dětí, co si myslí, že je v košíku -> asociální kruh. Po vyjádření všech nápadů postupně odkrývat šátek, jednotlivé střídání dětí. Objevení ovoce. Kolektivní shromažďování teoretických informací o ovoci a okolností jeho růstu. Ukázka ovocných stromů, jejich květů a plodů. Na podložce nakrájet ovoce tak, aby vznikly čtyři kupičky – celé ovoce, půlka ovoce, slupka ovoce a dužina (viz Obr. 15). Ptát se dětí, které části ovoce se konzumují. Ochutnávka se zavázanýma očima šátkem na židličkách (viz Obr. 16).

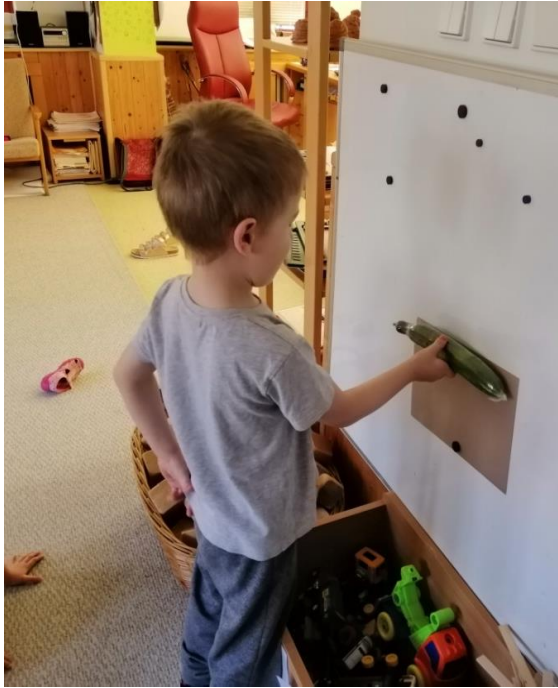
5.2.4 Aktivita č. 9: Zelenina – analýza, syntéza, ochutnávka

Obr. 17: Volná ochutnávka zeleniny (zdroj: autorka)

Obr. 18: Ochutnávka zeleniny se zavázanýma očima (zdroj: autorka)

Obr. 19: Ukázka růstu zeleniny – na zemi (zdroj: autorka)

Cíl: Rozvoj poznatků o zelenině, okolnosti jejího růstu a pěstování

Výstup: Děti mají povědomí o několika druzích zeleniny; znají způsoby pěstování zeleniny; rozlišují druhy, které mají hlavní část pod zemí/na zemi; rozezná druhy zeleniny pomocí smyslového vnímání (chuť)

Postup:

1. Povídání o zelenině (obrazová podpora)
 - a. Kde roste – na zemi, pod zemí. Která zelenina roste na zemi a která pod zemí?
 - b. Na konkrétních příkladech ukazujeme části – kořenový bal, nať, ...
 - c. K čemu zeleninu používáme?
2. Ukázka konkrétních druhů zeleniny.
 - a. Na pomoc si vzít hnědý papír a přikládat ho před zeleninu tak, aby bylo znatelné, jestli roste nad nebo pod zemí (viz Obr. 19).
3. Rozlišit, které části jsou k jídlu a na co se používají (viz Obr. 17)
4. Ochutnávka zeleniny (viz Obr. 18)
 - a. Pozor na alergie!

Pomůcky: zelenina (okurka, mrkev, rajče, ...)
podložka na krájení
nůž
šátek na zavázání očí

Organizace: Uspořádat do komunitního kruhu pro dobrou viditelnost a možnost interakce. Při ochutnávce posadit dotyčného na židli.

Popis činnosti: Do komunitního kruhu přijít se zeleninou, kterou děti bezpečně znají. Ptát se dětí, co všechno už o ni ví – pěstování, růst, konzumace. Společně rozhodnout o tom, které druhy zeleniny rostou pod zemí a které na zemi – ukázka na hnědém papíře, který symbolizuje zeminu. Před zraky dětmi nakrájet a popsat části zeleniny. Jednotlivce, kteří budou poznávat zeleninu podle chuti přesunout pro bezpečnost na židle. Dát dětem možnost volby – ochutnávka se zavázanýma očima nebo bez.

5.2.5 Aktivita č. 10 – Šišky (vlhkoměr)

Obr. 20: Reakce šišky na vnější podmínky (zdroj: autorka)

Obr. 21: Experiment s šíškami (zdroj: autorka)

Cíl: Všimnout si změn organismů v přírodě

Výstup: Děti mají povědomí o změnách v přírodě; pozorují změnu tvarů šišek v závislosti na prostředí, ve kterém se nachází

Postup:

1. Teoretické poznatky v komunitním kruhu
 - a. Opírat se o již zažitá informace a zkušenosti dětí
 - b. Použít doplňkový obrazový materiál (jehličnaté stromy, šišky, ...)
2. Informovat děti o změnách šišek vlivem okolí a ukážeme fotografii (viz Obr. 20)
3. Na vycházce – najít dvě stejné šišky (1 pro pokus, 2. je kontrolní)
4. Pokus na školní zahradě (viz Obr. 21).
5. Pozorování změn jedné šišky a stálosti druhého kontrolního vzorku
6. Vystavit šišku ven za okno jako vlhkoměr

Pomůcky: čtyři kusy šišek stejného druhu (dvě pro pokus a dvě kontrolní)
dvě průhledné nádoby na šišky
voda (do jedné nádoby)
kámen (cca průměr 10 cm; větší než šiška)
drátek (délka – 10 cm, průměr 2 mm)

Organizace: Umístění dětí do komunitního kruhu, shromažďování teoretických poznatků o jehličnatých stromech. Ukázka obrazového materiálu stromů a fotografií dokazující změny tvaru šišek – vyprovokování k uskutečnění experimentu. Na vycházce v lese dát dětem za úkol najít dvě stejné šišky, poté hlasovat, které z nich vzít do třídy pro potřebu experimentu.

Popis činnosti: Prohlédneme si všechny šišky dobře ještě před experimentem (jak jsou otevřené, dýchají). Poté připravit pomůcky na experiment. Dvě šišky vložit do nádoby s vodou a dvě šišky vložit do prázdné nádoby. Do cca 20 minut se šiška stáhne vlivem vlhkosti. Postupně pozorovat změny tvarů šišek, odůvodnit průběh změn. Poté co se šiška ve vodě uzavřela, vyndat z vody a postavit na suché místo, kde se začne opětovně otvírat (o něco pomalejší proces). Urychlení procesu vyšší teplotou prostředí šišek, díky kterému se voda bude rychleji vypařovat. Po odůvodnění změn využít šišku jako vlhkoměr: V otevřeném stavu šišky obmotat šišku ve spodní třetině drátem. Druhý konec drátu obmotat kolem kamenu. Postavit za ven okno tak, aby kámen stál pevně na parapetu a šiška byla vztyčená na drátu nad kamenem. Pozorovat změny tvaru šišky (ukazatel vlhkosti a teploty).

5.3 PODZIM

5.3.1 Aktivita č. 11: Postup zbarvení listí

Obr. 22: Vývoj zbarvení listů (zdroj: autorka)

Cíl: Vnímání změn v přírodě a jejich porozumění

Výstup: Děti dokáží vysvětlit příčinu změny zbarvení listů na podzim, mají teoretické poznatky i praktické zkušenosti

Postup:

1. Teoretické poznatky o podzimu (x jaro, léto, zima)
 - a. Změny počasí, v rostlinné i živočišné říši
2. Pohybová hra „Čtyři roční období“ (dramatizace znaků jednotlivých období)
3. Poslech skladby: relaxace „Čtvero ročních období – Antonio Vivaldi“
4. Vycházka do prostředí listnatých stromů
 - a. Pozorování barevnosti okolí
5. Sběr listů různých barev, seřazení
 - a. Řadit od nejmladšího po nejstarší
 - b. Př.: zelená, žlutá, oranžová, hnědá

Pomůcky: (listnaté stromy, barevné listí)

Organizace: Ve třídě: v komunitním kruhu vzájemné předávání teoretických informací. Upevňování poznatků formou hry „Čtyři roční období“ – rozmístění po celé ploše hráčů

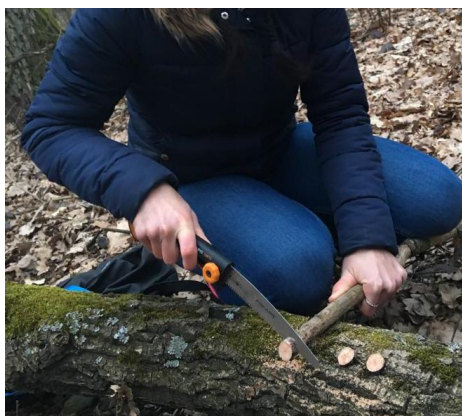
plochy, rozdělení do čtyř skupin. Volné rozmístění na relaxaci. Na vycházce, v prostředí listnatých stromů.

Popis činnosti: Ve třídě s dětmi shromáždit teoretické poznatky o podzimu a změnách v přírodě, zaměřit se zejména na stromy. Vnímání změn barev listí, opadávání. Hravou formou zopakovat znaky všech čtyř ročních období. Zrelaxovat při poslechu skladby „Čtvero ročních období“. Na vycházce zamířit mezi listnaté stromy. Dát dětem za úkol najít alespoň pět listů, každý jiné barvy. Seřadit je podle stáří, zleva doprava (viz Obr. 22). Kolektivní kontrola a doprovodný komentář.

5.3.2 Aktivita č. 12: Recyklace – všestranné využití přírodnin, „piškvorky“

Obr. 23: Kolektivně vytvořená hra Piškvorky (zdroj: autorka)

Obr. 24: Příprava dřevěných koleček (zdroj: autorka)

Cíl: Být šetrný k přírodě, recyklace

Výstup: Děti mají povědomí o základech třídění odpadů; znají druhotné využití několika předmětů (recyklace)

Postup:

1. Teoretické poznatky o recyklaci
 - a. Třídění odpadu – papír, plast, sklo, bioodpad
 - b. Znovupoužití některých předmětů – šití „sáčků“ ze záclon, tvoření „plyšových hraček“ ze starých ponožek
2. Hledání vhodných materiálů na tvorbu piškvorek
3. Tvorba hry „piškvorky“

Pomůcky: látkový kapesník (20 x 20 cm)

fix na látku
pravítko (30 cm)
větev (délka cca 30 cm, průměr 3 cm)
příruční pilka
přírodní uhel, fix, ... (pět kusů)

Organizace: Ve třídě kolektivně vyznačit body na kapesník, které když se spojí, vytvoří mřížku. Zadat dětem kolektivní úkol – na látkový kapesník pomocí pravítka a fixu vytvořit mřížku. Na kapesníku jsou vyznačeny na krajích body, které je potřeba spojit pomocí pravítka. Pracovat tak, aby každé dítě udělalo alespoň jednu čáru. Asistovat dětem při nákresu čar na kapesník. Na vycházce v lese dát dětem úkol – najít vhodnou větev dle popisu učitelky. Řezat pilkou větev na cca 1 cm široká kolečka (viz Obr. 24). Po nařezání všech koleček každému dítěti jedno rozdáme a rozdělíme je do dvou skupin. Každá skupina dostane jiný symbol – jedna skupina má úkol na svá kolečka nakreslit kroužek a druhá skupina křížek. Poté se děti ptáme, k čemu bychom mohly kolečka využít. Po návratu do mateřské školy umožnit dětem hrát piškvorky.

Popis činnosti: Ve třídě připravit hrací plán – pomocí fixu a pravítka udělat mřížku na látkový kapesník (oporou jsou body na krajích kapesníku, které stačí spojit). Pracovat tak, aby se každé dítě na činnosti podílelo. Na vycházku s dětmi vzít s sebou pilku a minimální pět fixů černé barvy. V lese najít větev, která půjde pilkou nařezat na kolečka. Větev by měla být zhruba o průměru 3 cm a délky alespoň 30 cm. Větev očistit od menších vedlejších větviček, položit na pařez nebo kmen padlého stromu. Jednou rukou přidržovat větev, druhou rukou řezat pilkou cca centimetr široká kolečka. Koleček nařezat sudý počet a tak, aby každé dítě mělo alespoň jedno. Rozdat dětem fix a rozdělit děti do dvou skupin, přičemž jedna má za úkol označit dřevěná kolečka křížky a druhá skupina kroužky. Po dokončení všech pomůcek se přemístit k pařezu, který se stane hrací plochou a umožnit dětem hru piškvorek (viz Obr. 23).

5.3.3 Aktivita č. 13: Ptáci – zkoumání a psaní ptačím perem

Obr. 25: "Psaní" ptačím perem (zdroj: autorka)

Obr. 26: Pozorování života ptáků (zdroj: autorka)

Cíl: Získání elementárních poznatků o ptactvu

Výstup: Děti mají povědomí o životě ptáků – vlastnosti, struktura a využití ptačích per

Postup:

1. Ptačí rozcvička
2. Relaxace – šimrání peříčkem
3. Vycházka – hledání ptáků ve volné přírodě, pozorování (viz Obr. 26)
4. Teoretické poznatky o ptácích
 - a. Život v ptačím hejnu, potrava
 - b. Stavění hnízd, krmení mláďat
 - c. Stopování ptáků (trus, otisky nohou, vypadaná pera)
 - d. Ptačí pera

- i. Vlastnosti
 - ii. Struktura
 - iii. Využití
5. Ukázka ptačího pera – zkoumání
 6. Psaní ptačím perem (viz Obr. 25)

Pomůcky: ptačí pera pro všechny děti
tuš ke každému stolu
papíry formátu A5 dle počtu dětí
miska s vodou ke každému stolu
alespoň jedna lupa ke každému stolu

Organizace: Shromáždování teoretických poznatků o ptácích při komunitním kruhu. K pozorování ptačích per posadit děti ke stolům. Rozdat každému jedno seříznuté ptačí pero. Ke každému stolu přiřadit, misku s vodou, tuš, papíry formátu A5 dle počtu dětí a lupy. Zkoumat vlastnosti a strukturu per, zkusit si psát perem a tuší.

Popis činností:

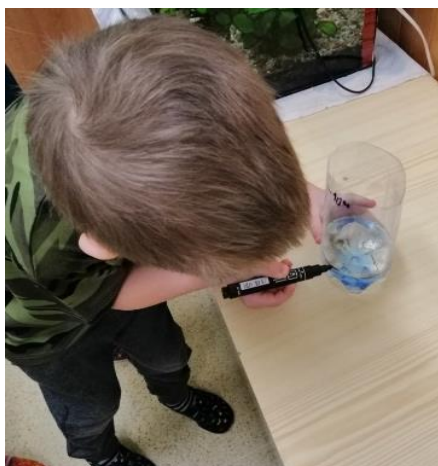
Zkoumání vlastností pera – namočit pero do vody a sledovat, zda se namočí.

Zkoumání struktury pera pomocí lupy (víceru druhů peří)

Psaní seříznutým brkem a tuší.

5.4 ZIMA

5.4.1 Aktivita č. 14: Přítomnost vody, vzduchu a nečistot ve sněhu

Obr. 27: Zaznamenávání hladiny vody a času (zdroj: autorka)

Obr. 28: Smyslové vnímání – sníh (zdroj: autorka)

Cíl: Chápání změn v přírodě; porozumění vlivu člověka na přírodu

Výstup: Děti rozumí konkrétní přeměně vody do jiných skupenství (plynné – pára, tekuté – voda, pevné – led, směs zmrzlé vody a vzduchu – sníh)

Postup:

1. Motivační rozcvička se sněhovou vločkou

- a. *Rušná část – běhání mezi vločkami rozloženými na zemi za doprovodu líbivé hudby*
- b. *Průpravná část – zdravotní cviky s vločkou v ruce*
- c. *Hlavní část – pohybová hra „Na mrazíka“*
- d. *Relaxace – leh na zádech, vločka na břicho -> dýchání (houpání vločky)*

2. Poskytnout dětem informace o zimním počasí (nízké teploty, led, sníh, ...), vycházení ze zkušeností a již zažitých poznatků dětí
3. Pobyť venku – na školní zahradě – přímé pozorování zimního počasí
 - a. Zkoumání zamrzlých kaluží, sněhové pokrývky, vyšlapávání cestiček ve sněhu, tvoření sněhuláků a jiných výtvorů, ...
 - b. Kolektivní shromažďování (každý přidá hrstičku) sněhu do nádoby z PET lahve
4. Ve třídě – zaznamenání času a vrchní hranice sněhu permanentním fixem na lahev
5. Pravidelné sledování a zaznamenávání údajů na lahev
6. Vyvození závěrů (prvně se ptát dětí)

Pomůcky: sníh
plastová lahev 1,5 l
lámací nůž
tvrdá podložka na krájení
lihový permanentní fix
hodiny

Organizace: Na zahradě: Umístit uříznutou lahev na přístupné místo do sněhu, obložit sněhem pro zamezení pádů lahve. Rozmístit děti do kruhu kolem lahve. Vyzvat děti, aby dávaly po malých částech sněhu do lahve (každý přidá malou hrst, aby se dostalo na všechny). Po naplnění lahve sněhem se přemístit do prostor třídy i s ní.

Ve třídě: Děti usadit do kruhu, v jehož středu je umístěn kelímek se sněhem (viz Obr. 28). Dále sdělit dětem čas, vyzvat rozpočítadlem vybraného předškoláka, aby permanentním fixem zapsal čas a vyzvat jedno z mladších dětí, aby udělalo čárku na lahvi na úrovni vrchní hranice sněhu (viz Obr. 27). Zjistit od dětí, co si myslí, že se stane. Přimět je k tipování výsledku. Sledovat postup tání sněhu vlivem tepla. Poté zkoumat znečištění vody, vyprovokovat děti k přemýšlení o příčině znečištění.

Popis činnosti: Prvně upravit lahev pro umístění sněhu. Připravit podložku na krájení, nůž, plastovou lahev a uříznout vrchní čtvrtinu lahve. Do lahve venku nabrat sněhu, umístit do místnosti. Fixem označit vrchní hranici, kam sahá sníh a napsat čas. Postupně sledovat, jak vlivem tepla sníh taje.

5.4.2 Aktivita č. 15: Zkoumání hadí kůže

Obr. 29: Zkoumání hadí kůže lupami (zdroj: autorka)

Cíl: Seznámení s neznámým přírodním materiálem

Výstup: Děti bezpečně poznají hadí kůži; mají povědomí o procesu „svlékání“

Postup:

1. Ukázka hadí kůže (hádání dětí, o co se jedná)
2. Teoretické poznatky
 - a. Jak vypadá had? -> ukázka fotografií konkrétního hada
 - b. Čím se živí?
 - c. Proč se svléká?
3. Pohybová hra „Had leze z díry“
4. Zkoumání hadí kůže lupou
 - a. Struktura
 - b. Rozlišení:
 - i. Přední x zadní část
 - ii. Spodní x vrchní část

Pomůcky: lupa
hadí kůže
fotografie hada, který svlékl kůži

Organizace: Ukázka hadí kůže v komunitním kruhu, formou hádanky. Nepředávat dětem hotové informace! Skupinové povídání o hadech a jejich životě. Ukázka reálných

fotografií hada, který svlékl starou kůži. Individuální nebo skupinová práce – zkoumání hadí kůže pod lupou.

Popis činnosti: Začít ukázkou hadí kůže, sdělení hádankou pro zaujetí dětí. Po shodnutí, že se jedná o hadí kůži pokračovat v získávání již zažitých zkušeností a poznatků dětí o hadech. Ukázat dětem reálnou fotografii hada, kterému kůže patří. Přejít z hromadného seskupení do menších skupin, ve kterých děti pozorují hadí kůži (viz Obr. 29) a reagují na otázky: Na kterém konci kůže je hlava a na které ocas? Dokážete rozlišit vrchní a spodní část kůže? Proč je kůže téměř průhledná?

5.4.3 Aktivita č. 16: Výroba hliněné destičky

Obr. 30, 31: Zaznamenávání vzkazů do modelovací hlíny (zdroj: autorka)

Obr. 32: Pomůcky pro tvorbu hliněných destiček (zdroj: autorka)

Cíl: Vytváření elementárního povědomí o širším kulturním i technickém prostředí, o jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých změnách

Výstup: Děti mají povědomí o historii výroby papíru a jeho předchůdců; mají praktické zkušenosti s metodou psaní na hliněné destičky

Postup:

1. Povídání o historii výroby papíru a, předchůdci papíru (+ obrazový materiál)
 - a. Kámen (kresby)
 - b. Hliněné destičky (obrázkové písmo)
 - c. Palmové listy
 - d. Papyrus
 - e. Pergamen

- f. Ruční papír
 - g. Strojový papír
2. Hledání vhodných nástrojů pro zaznamenání vzkazů na hliněné destičky
 3. Výroba hliněné destičky

Pomůcky: Gédéo samo-tvrdnoucí modelovací hlína
ubrusy
špejle
menší kamínky
klacíky s ostrým koncem
pastelka („váleček“)

Organizace: V komunitním kruhu děti seznámit s historií výroby papíru a jeho předchůdců, ukázka obrazového materiálu. Předchozí den na vycházce s dětmi nasbírat vhodné nástroje pro zaznamenávání vzkazů na hliněné destičky. Rozsadit děti ke stolům, rozdat ubrusy. Postupně vyzívat děti, aby si chodily pro pomůcky (viz Obr. 32) – nástroje na zaznamenávání na hliněnou destičku, kus hlíny a „váleček“ v podobě pastelky.

Popis činnosti: Stůl, který má službu, rozdá ubrusy, ostatní děti sedí u svých stolů. Poté vyzívat, aby si děti postupně chodily pro potřebné pomůcky. Postup práce nejprve ukázat krok po kroku a poté zopakovat. Položit si kus modelovací hlíny na ubrus, vzít si pastelku a válet jí hlínu jako válečkem. Válet do výšky nejméně centimetru, aby se po vyschnutí nerozlomila. Vyválením hlíny získáme hliněnou destičku. Do destičky vrývat různými nástroji vzkazy, buďto v podobě obrázkového písma nebo písmen (viz Obr. 30, 31). Hotové hliněné destičky položit na papír a umístit na slunné a teplé místo, aby uschly.

6 DISKUZE

Hlavním cílem této bakalářské práce je zjistit, jak na děti působí vybrané didaktické pomůcky v environmentální výchově v mateřské škole. Jako vedlejší cíle zde lze zmínit rozvoj vztahu k přírodě, poznatků o životě v přírodě a vnímat rozmanitost přírody. Na základě toho byla vytvořena vzdělávací nabídka environmentálního charakteru. Zásobník s činnostmi využívá didaktické pomůcky v podobě reálných přírodních objektů. Činnosti jsou rozděleny do čtyř skupin, které jsou utvořeny dle ročních období, ve kterých byly činnosti realizovány.

Všechny zmíněné aktivity byly s dětmi realizovány ve výchovně-vzdělávacím procesu. Jelikož bylo ve velké míře využito metody situačního učení, došlo k posunutí nedokončených činností na další dny, týdny, čímž se časový plán znatelně prodloužil.

Některé aktivity probíhaly ve vnitřních prostorách mateřské školy, ale vzhledem ke stanoveným cílům byla snaha vždy alespoň část aktivity realizovat ve venkovním prostředí. Limitujícím se stalo, pro činnosti realizované venku, nevhodné oblečení dětí.

Nutno podotknout, že všechny aktivity si děti užily, zejména ty, při kterých mohly poznávat předměty hmatem a seznamovat se tak s různými materiály. Děti se aktivně zapojovaly do všech činností. Při žádné z aktivit nedošlo k nepochopení ze strany dítěte.

Pravidelně jsme si s dětmi opakovali pravidla, jak se chovat v přírodě, k živočichům a rostlinám. Tímto citlivým způsobem byl posilován pozitivní vztah k přírodě. I přes to, že některé materiály byly pro děti neznámé, v cílové skupině dětí se neobjevilo žádné s fóbií ani strachem z některých z využitých přírodních materiálů. Naopak se zapojily do aktivního poznávání přírody přímým kontaktem s ní. V průběhu realizace činností byl pozorován růst vlastní iniciativy dětí při pozorování přírody ve venkovním prostředí.

V poslední den realizování činností ze zásobníku byly na zem po celém prostoru třídy rozloženy fotky z daných činností a byla vytvořena „komentovaná prohlídka“, při které děti doplňovaly informace. Na závěr děti požádat, aby si stouply k fotce činnosti, která se jim nejvíce líbila. V ten okamžik bylo potěšením, že většina dětí se nemohla rozhodnout, ke které fotce si jít stoupnout.

7 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo navrhnout činnosti environmentálního charakteru, ve kterých byly využity didaktické pomůcky v podobě reálných přírodních objektů a zjistit, jak různé vybrané didaktické pomůcky působí na děti. Za vedlejší cíle, které ten hlavní doplňují, byly uvedeny: rozvoj vztahu k přírodě, poznatků o životě v přírodě a vnímat rozmanitost přírody.

Bakalářská práce se zabývá teoretickými poznatky environmentální oblasti v předškolním vzdělávání. Věnuje se pochopení vztahu mezi předškolním dítětem, environmentální výchovou a mateřskou školou, kde vstupuje do popředí osobnost pedagoga. Pracuje v souladu se všemi stěžejními dokumenty předškolního vzdělávání, bere v potaz rizika environmentální výchovy. Za klíčové považuje přístup pedagoga k přírodě, jelikož děti předškolního věku se učí převážně nápodobou, a proto je pedagogův vzor stěžejním.

V rámci bakalářské práce byl vytvořen zásobník činností s využitím reálných přírodních materiálů jako didaktických pomůcek. Obsah zásobníku je členěn do čtyř podoblastí dle ročního období, což poukazuje na to, že v mateřské škole lze využívat přírodní objekty celoročně bez ohledu na roční období. Každé roční období nabízí jiné možnosti a dokládá tím rozmanitost přírody. V praxi byly ověřeny činnosti ze všech zmíněných podoblastí.

Všechny realizované aktivity měly u dětí úspěch. Nejvíce však ty, které si mohly samy vyzkoušet. Dětem se líbila nejen hlavní činnost s reálnou přírodní pomůckou, ale bavil je už sběr přírodnin, který předcházel mnoha činnostem v zásobníku. Přírodnin, které děti sbíraly samostatně, si děti vážily a střežily si je jako vlastní poklad. Díky využití reálných přírodních materiálů děti lépe pochopily některé přírodní zákonitosti.

K činnostem se děti vracely v rámci ranních her, kdy samostatně pracovaly s lupami a dostupnými přírodninami ve třídě. U dívek převažovalo v ranních činnostech kreslení, prostřednictvím kterého vyobrazovaly již realizované aktivity.

Věřím, že zásobníkem s návrhem činností environmentálního charakteru se mohou inspirovat jak předškolní pedagogové, tak rodiče dětí. Pomohou tak dětem k budování pevnému pozitivnímu vztahu k přírodě, a tím zabezpečí šetrné zacházení v budoucnosti.

8 LITERATURA

- BACUS, Anne. Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let. Vyd. 2. Přeložil Lucie HUČÍNOVÁ. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-563-9.
- HARTL, Pavel. Stručný psychologický slovník. Praha: Portál, 2004. ISBN 8071788031.
- HORKÁ, Hana. Teorie a metodika ekologické výchovy. Brno: Paido, 1996
- HORKÁ, Hana a Zora SYSLOVÁ. Studie k předškolní pedagogice. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5467-7.
- JEŘÁBKOVÁ, Blanka. Mateřská škola jako životní prostor. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 802100830x.
- KANTOROVÁ, Jana a Helena GRECMANOVÁ. Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I. Olomouc: Hanex, 2008. Vzdělávání. ISBN 978-80-7409-024-0.
- KROUFEK Roman, KROUFKOVÁ Jana. Environmentální výchova v MŠ. Ústí nad Labem: Univerzita J.E.Purkyně, 2015
- KUBIŠTA, Václav. Obecná biologie: úvodní učební text biologie pro 1. ročník gymnázií. 3., upr. vyd. Praha: Fortuna, 2000. ISBN 80-7168-714-6.
- LAŽOVÁ, Ladislava. Mateřská škola komunikuje s rodiči: výměna informací, řešení problémů. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0378-0.
(LEBLOVÁ, 2012; 2017)
- LEBLOVÁ, Eliška. Environmentální výchova v mateřské škole. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0094-9.
- LEBLOVÁ, Eliška. Děti a příroda: environmentální výchova hrou. 2. revidované vydání. Ilustroval Lenka PROCHÁZKOVÁ. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1229-4.
- LOUV, Richard. Last Child in the Woods. Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder. New York: Algonquin Books, 2008. ISBN 978-1-56512
- MÁCHAL, Aleš. Průvodce praktickou ekologickou výchovou: [metodická příručka pro začínající učitele a pedagogické pracovníky středisek ekologické výchovy]. Brno: Rezekvítek, 2000. ISBN 80-902954-0-1.
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha. Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
- OPRAVILOVÁ, Eva. Předškolní pedagogika. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5107-8.
(PRŮCHA, 2001; 2009; 2013)

- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. Pedagogický slovník. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.
- PRŮCHA, Jan. Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-567-7.
- PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ. Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0495-4.
- Slovník cizích slov. Vyd. 2., upr. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. ISBN 80-7360-289-x.
- SMOLÍKOVÁ, K. et al. Rámcový vzdělávací program. Praha: MŠMT, 2018. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/45304/>
- SVOBODOVÁ, Eva. Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-774-9.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. Přehled vývojové psychologie. 2. nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0629-2.
- VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VORLÍČEK, Chrudoš. Úvod do pedagogiky. Jinočany: H & H, 2000. ISBN 80-86022-79-x.
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).